

Συμμετοχή του Δικτύου για την Ανάλυση του Πολιτικού Λόγου στο I τακτικό συνέδριο της ΕΕΠΕ (Πανεπιστήμιο Αθηνών, 18-20 Δεκεμβρίου 2014)

«Μεταπολιτευτικά πλαίσια & αφηγήσεις της κρίσης: Λόγοι, ταυτότητες, πρακτικές»

Αθηνά Αυγητίδου
Διδάκτωρ Τμήματος Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ

Η κρίση ως εκτροπή και ταλάντωση του καπιταλιστικού εκκρεμούς: Τομές, συνέχειες και αναπαραστάσεις της κυρίαρχης αφήγησης

Είναι πλέον κοινός τόπος ότι η τρέχουσα οικονομική κρίση κλόνισε αρχικά τα θεμέλια της ηγεμονικής νεοφιλελεύθερης τάξης θέτοντας και πάλι σε κίνηση το «καπιταλιστικό εκκρεμές». Αυτή τη φορά, τουλάχιστον σε πρώτο χρόνο, το εκκρεμές κινήθηκε προς την κατεύθυνση ενός «ανθρώπινου» καπιταλισμού, μιας κεϋνσιανού τύπου διευθέτησης, μιας κοινωνικά «ενσωματωμένης» οικονομίας, μιας ηθικής και αυστηρά ελεγχόμενης οικονομικής δραστηριότητας. Η κίνηση του εκκρεμούς είναι ιδιαίτερα εμφανής στην περίπτωση της ελληνικής πολυδιάστατης κρίσης η οποία επέφερε – μεταξύ άλλων – έναν κοινωνικό-πολιτισμικό μετασχηματισμό και μια σημαντική τομή στο πλαίσιο νοηματοδότησης του ηθικού. Οι εξελίξεις που καταγράφονται τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα σε επίπεδο δημοκρατικών θεσμών και ηθικών επιταγών παρουσιάζουν τομές αλλά και συνέχειες στο κρισιακό σκηνικό. Η κυρίαρχη αφήγηση της κρίσης προσδίδει νέες συντεταγμένες στον ορισμό του ηθικού βίου, ενώ η υποβάθμιση της δημοκρατίας, η νεοφιλελεύθερη μεταδημοκρατική στροφή καθίσταται ηγεμονική. Η εποχή της ανεμπόδιστης πίστωσης και της άκρατης κατανάλωσης αντικαθίσταται από μια νέα κουλτούρα ηθικού στιγματισμού και ευθύνης που δίνει προβάδισμα στη θυσία, την εγκράτεια, την λιτότητα. Ωστόσο, την ίδια στιγμή η τεχνοκρατική, «ορθολογική» νεοφιλελεύθερη διακυβέρνηση προβάλλεται επιτακτικότερα ως αναγκαία συνθήκη ευθυγράμμισης με την «ευρωπαϊκή οικογένεια», τους διεθνείς οργανισμούς και την παγκοσμιοποιημένη αγοραία οικονομία.

Η παρούσα κρίση μεταβάλλει τις πολιτισμικές αξίες που υποστήριζαν τη συνοχή της ελληνικής κοινωνίας και καταλήγει στην ανασυνάρθρωση του ηγεμονικού λόγου ο οποίος τώρα μεταφέρει τις ευθύνες για τις παθογένειες του κράτους, τις αστοχίες της οικονομικής διαχείρισης και τις δυσλειτουργίες του πολιτικού συστήματος στους «υπερχρεωμένους» και «σπάταλους» πολίτες. Πως νομιμοποιούνται αυτές οι διεργασίες σε μια χώρα που βρίσκεται σε βαθιά κρίση πολύπλευρων διαστάσεων και αντιμετωπίζει μια από τις σκληρότερες πολιτικές περικοπής δαπανών και λιτότητας; Πως επιτυγχάνεται η αποσύνδεση των πολιτών από την πολιτική και ο αποπροσανατολισμός της κοινωνίας από τον οραματισμό εναλλακτικών προτάσεων πολιτικής διευθέτησης και συλλογικού βίου; Ποιες τεχνικές διακυβέρνησης περιλαμβάνονται στην κίνηση του εκκρεμούς και επιτρέπουν την αναπαραγωγή της ηγεμονικής τάξης; Η εισήγηση θα επιχειρήσει να αρθρώσει απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα από μια λογο-αναλυτική σκοπιά.

Κωστούλα Μάκη
Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

«Γυναίκα μετανάστρια και πόρνη στη μεταπολίτευση»: Έμφυλη θυματοποίηση στο λόγο εθελοντών Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων για το sex trafficking

Στόχος της προφορικής εισήγησης είναι η παρουσίαση των έμφυλων κατασκευών για τη γυναίκα μετανάστρια που ασκεί την πορνεία, στο λόγο των εθελοντών Ελληνικών Μ.Κ.Ο., καθώς και ο κριτικός πολιτικός επαναπροσδιορισμός των έμφυλων αυτών διακρίσεων. Ο λόγος των Μ.Κ.Ο. για το sex trafficking δεν εξετάζεται μεμονωμένα στις θέσεις των Μ.Κ.Ο. για το sex trafficking και τη γυναικεία μετανάστευση, αλλά θεωρείται μέρος των ιδεολογικών αντιπαραθέσεων της μεταπολιτευτικής Ελλάδας για τα ζητήματα αυτά. Μέσα από τη χρήση της κριτικής λογοκοινωνιοψυχολογίας και την έννοια των ιδεολογικών διλημμάτων παρουσιάζονται οι διλημματικές θέσεις της κοινής γνώμης για την πορνεία, το sex trafficking, αλλά και κατασκευές για τις μετανάστριες. Οι γυναίκες «θύματα» sex trafficking διαφοροποιούνται στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων από τις γυναίκες πόρνες μέσα από την κινητοποίηση του διλήμματος της ελεύθερης επιλογής, αλλά και των «δραματικών» αφηγήσεων ως προς την εγκληματική διάσταση του sex trafficking. Οι συμμετέχοντες χρησιμοποιούν τη θέση υποκειμένου του «προοδευτικού Δυτικού επιστήμονα», προβαίνοντας σε ιεραρχικές αξιολογικές κρίσεις για τις γυναίκες που προέρχονται από «υπανάπτυκτες» χώρες. Η σύγκριση των γυναικών από τη Δύση και την Ανατολή εμπριέχει οξιντενταλιστικές και οριενταλιστικές κατασκευές, ενώ παρατηρείται η συμπλοκή «προοδευτικών» και «παραδοσιακών» αφηγήσεων. Οι έμφυλες διακρίσεις για τις γυναίκες μετανάστριες αναπαράγουν επίσης ουσιοκρατικές αντιλήψεις για τα δύο φύλα. Οι κατασκευές αυτές για τη μετανάστρια γυναίκα πόρνη έχουν διττό ενδιαφέρον: φεμινιστικό και πολιτικό, αφού οι Μ.Κ.Ο έχουν κύρια κατεύθυνση στο σχεδιασμό και την εφαρμογή παρεμβάσεων για τη βία κατά των γυναικών και το sex trafficking. Τέλος, οι έμφυλες αυτές κατασκευές για τη γυναικεία μετανάστευση αποκτούν μια ιδιαίτερη κοινωνικο-ιστορική σημασία, επειδή εκφέρονται σε μια περίοδο όπου η Ελλάδα ακροβατεί ανάμεσα στη διατήρηση του ευρωπαϊκού προφίλ της και την κατάταξή της στις «υπανάπτυκτες» χώρες.

Έλενα Ψυλλάκου
Υποψ. Διδάκτωρ ΕΚΠΑ

Αναπαραστάσεις της κρίσης και κριτική: Δύο παραδείγματα από το σύγχρονο ελληνικό κινηματογράφο

Η πληθώρα των κοινωνικοπολιτικών διεργασιών που συντελούνται τα τελευταία χρόνια στο περιβάλλον της κρίσης στην Ελλάδα αποτέλεσαν και αποτελούν, όλο και πιο συχνά, πηγή έμπνευσης ή - από μια διαφορετική οπτική - τις αντικειμενικές συνθήκες στις οποίες αναφέρονται οι σύγχρονες κινηματογραφικές αφηγήσεις. Ανάμεσά τους εκείνες που πραγματεύονται όψεις της κρίσης ως κρίσης του

υποκειμένου φαίνεται να προσελκύουν ιδιαιτέρως τα βλέμματα των θεατών. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εισήγηση στρέφει το ενδιαφέρον σε μια σύγχρονη τάση ενίσχυσης του πολιτικού ρόλου του κινηματογράφου ως κρίνοντας και παρεμβαίνοντας συλλογικού υποκειμένου με διαφοροποιήσεις ως προς τα διακυβεύματα της πολιτικής και κοινωνικής δράσης.

Το υλικό της έρευνας αντλείται από δυο ελληνικές κινηματογραφικές παραγωγές που αρθρώνονται ως σχόλιο-κριτική στην τρέχουσα κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα με αφετηρία το θεσμό της οικογένειας, εντοπίζοντας χαρακτηριστικά μεταβολής, μετατόπισης ή και ρήξης με τις συμβάσεις του είδους αλλά και με τους καθιερωμένους τρόπους κοινωνικού πράττειν. Πρόκειται για τις ταινίες «Κυνόδοντας» (2009) σε σκηνοθεσία του Γιώργου Λάνθιμου και «Χώρα Προέλευσης» (2010) σε σκηνοθεσία του Σύλλα Τζουμέρκα που συζητήθηκαν ευρέως στην Ελλάδα και διεθνώς.

Στο επίκεντρο της ανάλυσης τίθενται οι τρόποι με τους οποίους η αναπαράσταση οικογενειακών σχέσεων και δυναμικών μετατρέπεται σε πολιτική και κοινωνική κριτική, λαμβάνοντας υπόψη σε κάθε περίπτωση τη γνωστική διάσταση αυτών των λόγων (discourses) και τις βασικές θεματικές που καλείται να «διαπραγματευτεί» ο θεατής, όχι ως παθητικός δέκτης, αλλά ως δρών υποκείμενο. Καταλήγοντας σε ορισμένα συμπεράσματα για τις προθέσεις των δημιουργών και την υλοποίησή τους, η έρευνα φιλοδοξεί να αναδείξει τη συμβολή αυτών των αφηγήσεων στη διαμόρφωση της κριτικής σκέψης και να θέσει ερωτήματα για την επίδραση που μπορεί να έχουν στην κοινωνική συνύπαρξη και λειτουργία σε μια περίοδο διευρυμένης πολιτικής και κοινωνικής αστάθειας.

Σπύρος Μακρής
Λέκτορας Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Το αγωνιστικό μοντέλο της δημοκρατίας της Chantal Mouffe στον προγραμματικό λόγο και τη ρητορική του ΣΥΡΙΖΑ

Το ‘αγωνιστικό’ μοντέλο της δημοκρατίας (‘agonistic’ model of democracy), το οποίο έχει επεξεργαστεί, ως ένα ολοκληρωμένο πρόταγμα πολιτικής θεωρίας και πρακτικής, η Chantal Mouffe, με σημαντικές αναφορές ακόμη και στο τελευταίο βιβλίο της, με τον ενδεικτικό τίτλο *Agonistics*, σε κριτική αντιπαράθεση τόσο με το ‘πλειοψηφικό’ (aggregative model of democracy) όσο και με το ‘διαβουλευτικό’ (deliberative model of democracy) μοντέλο δημοκρατίας, αποτελεί μία πηγή έμπνευσης για το ΣΥΡΙΖΑ, η καθοριστική εκλογική και ιδεολογική δυναμική του οποίου στο ελληνικό πολιτικό σύστημα και όχι μόνο συνιστά και ένα ξεχωριστό σημείο αναφοράς για την ίδια τη Chantal Mouffe στο *Agonistics*.

Τονίζοντας ιδιαίτερα τη σημασία της σύγκρουσης ή της *συγκρουσιακής συναίνεσης* (conflictual consensus), όπως θέτει την προβληματική της αγωνιστικής δημοκρατίας η ίδια στα περισσότερα σχετικά βιβλία και άρθρα της, στην *οντολογική* (ontological) και *ρητορική* (discursive) συγκρότηση του Πολιτικού, η Chantal Mouffe αναζητά μία δημιουργική διέξοδο από τα συσσωρευμένα αδιέξοδα των αθροιστικών και διαλογικών μοντέλων δημοκρατίας, προς μία *αγωνιστική και πλουραλιστική αριστερή ηγεμονία*, όπου οι επιμέρους ταυτότητες (particularism) και καθολικότητες (universalism) τελούν υπό το καθεστώς μίας ρητής ενδεχομενικότητας και προσωρινότητας· υπό συνεχείς συναρθρώσεις και εξαρθρώσεις· διαμορφώνοντας το

πεδίο της πολιτικής, ή της δημόσιας σφαίρας, όπως θα έλεγε η Hannah Arendt, ως ένα αγωνιστικό παίγνιο ιδεολογιών, αξιών και ρητορικών, όπου ο αποκλεισμός του Άλλου, του πολιτικού αντιπάλου, ως δομικό στοιχείο της ηγεμονικής ταύτισης, δεν βιώνεται ως μία σμιτιανή, χομπσιανής προφανώς έμπνευσης, διαμάχη μεταξύ φίλων και εχθρών, αλλά ως ένα σύστημα κατανόησης και εφαρμογής της πολιτικής και της δημοκρατίας, πέρα από τις εργαλειακές προφάνειες του ρασιοναλισμού, που σχεδόν εξ ορισμού απορρίπτει τη σημασία των συλλογικών παθών (passions) στην δημόσια ζωή.

Στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης, θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε μέσα στον προγραμματικό λόγο και τη ρητορική του ΣΥΡΙΖΑ πιθανές προκλήσεις και προοπτικές για τη ριζοσπαστική και πλουραλιστική ανανέωση της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας, που δεν παρουσιάζει πλέον μόνο σημάδια χρόνιας κόπωσης, αλλά και εμφανή δείγματα ενός ακροδεξιού λαϊκισμού (right-wing populism), που ως φαινόμενο πρώτη άρχισε να αναστοχάζεται με συστηματικότητα τα τελευταία χρόνια η Chantal Mouffe.

Κωνσταντίνος Μπίζας

Πολιτικός Επιστήμων (πτυχίο ΕΚΠΑ, MA Exeter, ΜΠΣ ΕΚΠΑ)

Οι αναγνώσεις του Ernesto Laclau στον Michel Foucault: Ο Foucault ως στόχος της ηγεμονίας

Η ανακοίνωση επιδιώκει να εστιάσει στις σχετικά περιορισμένες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο Laclau αναφέρθηκε στον Foucault ή σε σημαντικές πτυχές του έργου του τελευταίου. Επιχειρώντας να παρακολουθήσουμε τις εν λόγω περιπτώσεις κατά μήκος της σταδιοδρομίας του Laclau, γίνεται μία προσπάθεια να αναδειχτεί ότι το έργο του Foucault είχε ιδιαίτερη σημασία για τον σχηματισμό των πιο γνωστών θέσεων του Laclau και ότι ο Laclau φαίνεται σταδιακά να υποτονίζει τις αναφορές του στον Foucault, επιφυλάσσοντάς του μία θέση που μπορεί να αντιστοιχιστεί με τις γνωστές απόψεις των Laclau και Mouffe για την ηγεμονία. Περισσότερο συγκεκριμένα, το βασικό μέρος της ανακοίνωσης διακρίνεται στα εξής μέρη:

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις: Παρουσιάζονται συνοπτικά οι μεθοδολογικές προϋποθέσεις που διέπουν την επιχειρούμενη ανάγνωση, καθώς η βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε συνοδευτικά.

B. Πρώμο έργο και στροφή στην ηγεμονία: Η ενότητα αναφέρεται στα κείμενα του Laclau (με την συνεργασία της Mouffe) τα οποία καλύπτουν την περίοδο της δεκαετίας του 1970 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980, με την έμφαση να βρίσκεται στο *Hegemony and Socialist Strategy*.

Γ. Ενδιαφέροντα της δεκαετίας του 1990: Παρουσιάζονται και αναλύονται οι ολιγάριθμες αναφορές του Laclau στον Foucault στα έργα του πρώτου και τις διάφορες άλλες ακαδημαϊκές του πρωτοβουλίες οι οποίες χαρακτήρισαν την δεκαετία του 1990.

Δ. Οι δημοσιεύσεις του 2000: Παρουσιάζονται διεξοδικά οι πολύ κρίσιμες απόψεις του Laclau για τον Foucault στον συλλογικό τόμο που εκδίδεται το 2000 με τίτλο *Contingency, Hegemony, Universality*, καθώς και στο λήμμα “Discourse” στο εγχειρίδιο φιλοσοφίας των Goodin και Pettit.

E. Συμπεράσματα: Επιχειρείται η σύνοψη των απόψεων του Laclau για τον Foucault και η επικύρωσή της με βάση τις απόψεις των Laclau και Mouffe για την ηγεμονία.

Στην συνέχεια, παρουσιάζονται οι συνέπειες των επιλογών του Laclau για την διάδοση και τον χαρακτήρα της σύγχρονης ανάλυσης λόγου διεθνώς και ορισμένες εμπειρικές υποθέσεις αναφορικά με την προβληματικότητα επικλήσεων που προσιδιάζουν στο πρότυπο της ηγεμονίας από την Εφημερίδα των Συντακτών και την Αυγή κατά τις πρώτες ημέρες μετά την δολοφονία του Παύλου Φύσσα.

Τάσος Χοβαρδάς
Μεταδιδάκτορας ερευνητής, ΑΠΘ
Επισκέπτης Λέκτορας, Τμήμα Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Χρυσός ή νερό; Ο ρηματικός ανταγωνισμός στις Σκουριές Χαλκιδικής

Η εξόρυξη χρυσού στη Βορειοανατολική Χαλκιδική παραμένει ένα ζήτημα αμφιλεγόμενο για περισσότερο από μια δεκαετία. Οι τελευταίες εξελίξεις στην περιοχή φαίνεται να αναδεικνύουν μια αντιπαράθεση μεταξύ δύο στρατοπέδων. Από τη μια πλευρά παρατάσσονται οι τελευταίες κυβερνήσεις, η εξορυκτική εταιρεία και οι εργαζόμενοι στην εταιρεία, ενώ από την άλλη πλευρά παρατηρούμε ένα συνεχώς διευρυνόμενο τοπικό κίνημα ενάντια στην εξόρυξη. Η σύγκρουση στις Σκουριές έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον μέσω ενημέρωσης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ο στόχος της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση του δημοσιογραφικού λόγου κατά την παρουσίαση της κρίσης στις Σκουριές και των σχετικών πρωτοβουλιών που αναλαμβάνουν οι εμπλεκόμενες κοινωνικές ομάδες. Η βασική μας επιδίωξη είναι να εντοπίσουμε τα κυρίαρχα ερμηνευτικά ρεπερτόρια που αξιοποιεί ο δημοσιογραφικός λόγος και να παρακολουθήσουμε τις διαφοροποιήσεις του κατά τη διάρκεια της τελευταίας πενταετίας. Αναζητήσαμε άρθρα με σχετικές λέξεις-κλειδιά σε τίτλους άρθρων τριών εφημερίδων που κυκλοφορούν σε επίπεδο επικράτειας (ηλεκτρονικό αρχείο εφημερίδων «Το Βήμα», «Καθημερινή», «Ελευθεροτυπία»). Αναλύσαμε συνολικά 234 άρθρα από το καλοκαίρι του 2009 ως το καλοκαίρι του 2014. Το πρώτο χρονικό σημείο (καλοκαίρι 2009) αντιστοιχεί στην αδειοδότηση για τη διεύρυνση της εξορυκτικής δραστηριότητας στις Σκουριές, ενώ το δεύτερο χρονικό σημείο αντιστοιχεί στην απελευθέρωση κατοίκων της περιοχής που είχαν συλληφθεί μετά την κλιμάκωση της κρίσης (καλοκαίρι 2014). Η ανάλυσή μας επιχειρεί να ανασυγκροτήσει τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο στρατοπέδων στην περιοχή και να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ εταιρείας και κυβερνήσεων, όπως αυτή παρουσιάζεται από τον δημοσιογραφικό λόγο, αλλά και τις αναφορές του τοπικού κινήματος στα περιβαλλοντικά θέματα που συνδέονται με την εξόρυξη χρυσού.

Αντώνης Γαλανόπουλος
Μεταπτυχιακός φοιτητής, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ

Για μια «κανονική» χώρα: Η βιοπολιτική συμμόρφωση στον ελληνικό πολιτικό λόγο

Από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και έπειτα εφαρμόζεται στην Ελλάδα ένα αυστηρό πρόγραμμα λιτότητας υπό την επίβλεψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου με στόχο την έξοδο της χώρας από την κρίση. Το οικονομικό αυτό πρόγραμμα έχει σημαδέψει την περίοδο από το 2010 και έπειτα σε βαθμό που να μιλάμε πια για την μνημονιακή εποχή. Τέτοιες περιόδους μείζονων οικονομικών και πολιτικών εγχειρημάτων που στοχεύουν στην αλλαγή των δομών μιας κοινωνίας και μιας χώρας, συνδέονται πάντα με μια συγκεκριμένη αφήγηση και ένα πρόταγμα που σε μεγάλο βαθμό τα νομιμοποιεί. Έτσι, μεταπολιτευτικά συναντούμε τους λόγους της «Αλλαγής», του «εκσυγχρονισμού», της «ισχυρής Ελλάδας» κ.λπ. Υπόθεση της παρούσας εργασίας είναι πως η εφαρμογή του μνημονιακού προγράμματος συνδέεται αξονικά με την έκκληση να γίνει η Ελλάδα μια «κανονική χώρα». Τούτη η μετάβαση στην κανονικότητα πραγματοποιείται με δυο κινήσεις. Πρώτον, με το πέρασμα από την επιθυμία του χρέους στην βιοπολιτική λιτότητα. Ένα πέρασμα που μεσολαβείται από μια συγκεκριμένη εννοιολόγηση του χρέους, όπως έχει δείξει μεταξύ άλλων ο David Graeber, και την κατασκευή του χρεωμένου ανθρώπου, όπως την ανέλυσε ο Maurizio Lazzarato. Και δεύτερον, με την υπέρσχυση της κανονικότητας και της υπευθυνότητας έναντι του λαϊκισμού, ο οποίος θεωρείται γεννήτορας των δεινών της χώρας. Τόσο ο περί χρέους λόγος όσο και ο κυρίαρχος αντιλαϊκιστικός λόγος συνδέονται με μια ρητορική της ενοχής και του κολασμού μέσω του οποίου θα επέλθει η εξυγίανση και η κανονικοποίηση του κοινωνικού σώματος για να οδηγηθούμε επιτέλους στην «κανονική χώρα». Η εισήγηση θα πραγματευθεί αυτά τα ζητήματα με δυο κύριες μεθόδους, την ανάλυση λόγου των Ernesto Laclau και Chantal Mouffe και την θεωρία του Michel Foucault περί βιοπολιτικής καθώς και τις αναλύσεις του γύρω από την έννοια της κανονικότητας και του «μη-κανονικού».